

Innlegg holdt av Eli Knøsen, fagdirektør hos Likestillings- og diskrimineringsombudet, på webinar om rettigheter for personer med funksjonsnedsettelse og deres familie, 18. januar 2022.

Ja først vil jeg gjerne si takk til invitasjonen.

Mitt navn er Eli Knøsen og jeg er fagdirektør hos Likestillings og diskrimineringsombudet.

Vi i ombudet har som mandat å arbeide for likestilling og mot diskriminering på grunnlag av blant annet funksjonsevne – og vi har også tilsynsansvar med at norsk rett og forvaltningspraksis er i samsvar med de forpliktelsene Norge har etter FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD).

Kommunenes og statens forpliktelser til å følge lovverket og oppfylle grunnleggende rettigheter er ikke noe som settes på vent eller opphører i en krisesituasjon.

Da, som i en pandemi er det heller enda viktigere å ivareta funksjonshemmedes rettigheter og sørge for at grupper eller enkeltpersoner ikke uhensiktsmessig utsettes eller rammes enda hardere enn resten av befolkningen.

Ombudet har fulgt nøye med på situasjonen til gruppene som faller innunder vårt mandat, - under nedstengningene av samfunnet og gjenåpningene - i flere omganger – og det er ingen tvil om at enkelte grupper har blitt uhensiktsmessig og strengere berørt enn hva som er nødvendig både hva angår restriksjoner og begrenset bevegelsesfrihet.

Av CRPD fremgår det blant annet at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal ha full og likeverdig rett til å nyte alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter uten noen form for diskriminering, at nedsatt funksjonsevne ikke i noe tilfelle skal rettferdiggjøre frihetsberøvelse, og at ingen person med nedsatt funksjonsevne skal, uansett bosted eller boform, utsettes for vilkårlige eller ulovlige inngrep i sitt privatliv eller sitt hjem.

Noe av de mest inngripende restriksjoner som er gjort i nyere tid – mot en gruppe mennesker uten forvarsel, uten dom, uten å ha gjort noe kriminelt, uten å være en risiko for seg selv eller andre, uten å være syk --- var å bli pålagt besøksforbud og portforbud i sitt eget private hjem. Hvordan kunne offentlig ansatte stenge dører til folks private hjem? Gi besøksforbud og portforbud og sette lapper om dette utenfor folks leiligheter?

Jeg regner med at en slik praksis vil bli gjenstand for en grundig gjennomgang og evaluering i ettertid – for dette var et svært alvorlig brudd på grunnleggende rettigheter og ikke i samsvar med Grunnloven, Den Europeiske menneskerettskonvensjonen eller CRPD – konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter.

Noe skremmende er det at flere kommuner fortsatte denne praksisen også etter Helsedirektoratet uttalte at kommuner ikke har anledning til å innføre generelle besøksforbud i hjemmene til personer med utviklingshemming.

Vi i ombudet har sett at flere tiltak og uheldig praksiser har fått utvikle seg under pandemien, som avdekker alvorlige svakheter i rettsikkerheten til funksjonshemmede generelt, og utviklingshemmede spesielt. Både kommuner og fylkeskommuner har sviktet en særlig utsatt og sårbar gruppe.

Funksjonshemmede skal ifølge menneskerettighetene delta på alle områder i samfunnet. Samtidig er det godt dokumentert at funksjonshemmede opplever diskriminering på flere områder – blant annet brytes stadig retten til et selvstendig liv, like muligheter til utdanning og deltakelse i arbeidsliv, frihet fra utnyttelse og vold, samt bevegelsesfrihet.

Mye tyder på pandemien har hatt negative konsekvenser for likestilling av funksjonshemmede.

Koronapandemien har rammet bredt, men skjevt. Grupper som i utgangspunktet er sårbare, har blitt ekstra hardt rammet, både som følge av pandemien i seg selv og tiltakene som har vært iverksatt.

- Stengte skoler har gått hardest utover de som har det sterkeste behovet for faglig og sosial tilknytning.
- Erfaringene er at spesialundervisning og tilpasset spesialpedagogisk hjelp har vært nedprioritert.
- Mange har ikke bare mistet en tjeneste – mange har helt plutselig mistet alle tjenester de er avhengig av.
- Mangel på hjemmetjeneste eller brukerstyrt personlig assistanse (BPA) og mangel på transport fører til at personer ikke kommer på skole eller ikke kommer på jobb eller rekker møter osv.
- For spesielt døvblinde, har kommunikasjonen sviktet fullstendig.
- Personer med psykososiale funksjonsnedsettelse/psykiske helseplager er særlig utsatt for og rammes særlig sterkt av isolasjon og utenforskap.

Kommunene har et klart ansvar for tilbud og tjenester til funksjonshemmede – også i krisetid. Kommunene må også ta høyde for at assistansebehovet har økt som følge av stengte skoler, barnehager og avlastningstilbud. Normalsituasjonen med store variasjoner i hvordan kommunene ivaretar dette ansvaret – er ytterligere forsterket med pandemien.

Ombudet er opptatt av at stat og kommune nå må prioritere å endre de systemene som har sviktet under pandemien.

Usikkerhet om smittevern, overilte tiltak og erfaringer med ulovlig praksis tilsier gjennomgang og oppfølging.

En beredskapsplan må sikre at alle kontaktes og får god, målrettet og tilgjengelig informasjon. Og dernest at alle følges opp.

Det må stilles nasjonale krav til hvordan risikovurderinger skal gjøres lokalt, og at inngrep må være basert på risikoanalyser, kunnskap og være forholdsmessige.

Vi snakker om en stor og sammensatt gruppe. Svært forskjellige folk som ofte ikke har noe til felles utover å ha mer eller mindre behov for noen tjenester fra det offentlige – enten det er noe assistanse til mindre oppgaver daglig eller bare ukentlig – eller trenger andres tilstedeværelse 24 /7 – eller kanskje man ikke

trenger særlig assistanse, men bor et sted hvor kommunalt ansatte oppholde seg eller har en personalbase. Uansett må tjenestemottager vurderes individuelt.

Folk er forskjellig og om noen takler uforutsigbarhet og hverdagsavvik for en periode greit, - er det for andre rene jordskjelv og tsunami samtidig om tilsynelatende mindre rutiner endres.

Folk har selvinnsikt og kjenner egne behov eller så har gjerne pårørende, assistenter eller andre tjenesteytere kunnskap om behov, preferanser helsesituasjon og reaksjonsmønstre så en kartlegging og beredskapsplan må på plass.

Beredskapsplaner over tiltak må aldri være gruppespesifikke, men basert på individuelle behov hvor hver tjenestemottager medvirker og blir lyttet til.

I både norsk lovgivning og ikke minst i menneskerettighetene er medvirkning, bli lyttet til tatt med til råds et ufravikelig viktig prinsipp.

Funksjonshemmede har erfart en raskere og mer omfattende nedstengning av skolegang, tjenester fra kommunen og fra spesialisttjenesten, men også en senere og svakere normalisering når samfunnet har åpnet seg - sammenlignet med den generelle befolkningen Dette gir grunn til bekymring. Fylker, kommuner, bydeler må ta sitt samfunnsansvar fremover så ikke funksjonshemmede blir hengende etter og må tilpasse seg en dårligere normalhverdag fordi deres tjenester behandles som en salderingspost.

Det er et stykke igjen før Norge og norske kommuner har realisert helt grunnleggende menneskerettigheter for den store, og sammensatte gruppen funksjonshemmede - så ikke la pandemien resultere i et enda større etterslep og gap i forhold til den generelle befolkningen.

Helt til sist må du som opplever å bli diskriminert eller som jobber i forvaltningen som er i tvil om plikter i lovverk eller hva som kreves ifølge menneskerettighetene gjerne ta kontakt med oss i Likestillings- og diskrimineringsombudet.

Sjekk på hjemmesiden ldo.no eller telefon 23 15 73 00.

Tusen takk for meg.